

יוני, 2017

חמישים אחוז מהצעירים נמצאים מחוץ לאקדמיה

כניסה לאקדמיה כמפתח למוביליות חברתית

309,870 סטודנטים למדו בישראל במוסדות להשכלה גבוהה בשנת תשע"ו. כמחצית מכל שנתון בוחרים להמשיך ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה¹. נתון זה מצביע על עליה ברמת הנגישות להשכלה מחד, אך גם על אי השוויון המשמעותי בין צעירים שנכנסים בשערי ההשכלה הגבוהה לעומת צעירים שלא. האחרונים מהווים כמובן גם הם מחצית מהשנתון. דו"ח כישורי מבוגרים של ה-OECD הבוחן מיומנויות קריאה, מתמטיקה ופתרון בעיות, ממקם את ישראל בתחתית הדירוג של מדינות ה-OECD² ומצביע על פערים גדולים במיומנויות בין בעלי רמת השכלה תיכונית ומטה ובעלי רמת השכלה על תיכונית וגבוהה, אשר משפיעים באופן ישיר על השכר של הפרט. ככל שהמיומנויות גבוהות יותר כך השכר גבוה יותר. השכלה אקדמית היא מפתח חשוב להשתלבות בשוק העבודה, ומכאן גם ליציאה ממעגל העוני, ולכן נתונים אלו מציינים תמונה עגומה עבור החברה והמשק הישראלי ובעיקר עבור עתידם של 50 אחוז הצעירים אשר נותרים מחוץ לאקדמיה.

פערים בהשכלה התיכונית כמרכיב מכריע בכניסה להשכלה גבוהה:

אחד המרכיבים העיקריים המשפיע על כניסה להשכלה הגבוהה בישראל הוא המתאם הגבוה בין פערים כלכליים-חברתיים ובין הצלחה בבחינות הבגרות. בדוח "מצב המדינה" של מרכז טאוב נבדק ונמצא קשר ברור בין מדד הטיפוח של משרד החינוך הבודק את הרמה הכללית-חברתית של בית ספר יסודי ועל יסודי לבין אחוזי הזכאות לבגרות³. קשר זה מקבל אישוש נוסף כאשר 46.3% מבני ה-17 בארץ בשנת 2007 היו זכאים לתעודת בגרות, מתוכם 13% לא עמדו בתנאי הסף לקבלה למוסדות השכלה גבוהה. שיעור הזכאות בשנת 2007 ביישובים מבוססים עמד על 68%, בעוד שיעור הזכאות בעיירות פיתוח רק 47.8%. ביישובים המבוססים, 47.6% מהזכאים לתעודת בגרות המשיכו לאקדמיה. בעיירות הפיתוח רק 15.1% מהזכאים המשיכו לאקדמיה⁴. על פי נתונים אלו ניתן לקבוע כי כיום צעירים אשר מתחנכים בבתי ספר שמדורגים במדד החברתי-כלכלי נמוך ומתגוררים בפריפריה החברתית-גיאוגרפית זוכים בהכרח לנגישות פחותה להשכלה גבוהה.

פערים בין כתלי האקדמיה:

לצערנו, גם הצעירים ממדרג חברתי-כלכלי נמוך שהצליחו להיכנס בשערי האקדמיה, אינם זוכים לממש את מלוא התשואה של ההשכלה הגבוהה. רובם מגיעים לתחומי לימוד בעלי ביקוש נמוך במשק ו/או רשומים במוסדות אקדמיים היוצרים מוביליות נמוכה יותר. סטודנטים המשתייכים לאשכולות גבוהים נוטים יותר ללמוד באוניברסיטאות בהשוואה לסטודנטים המשתייכים לאשכולות נמוכים. כמו כן, ככל שהרמה החברתית-כלכלית של הסטודנטים גבוהה יותר, כך הם נוטים יותר ללמוד במכללות לא מתוקצבות. מנגד, ככל שהרמה החברתית-כלכלית נמוכה יותר, עולה הנטייה ללמוד במכללות לחינוך⁵. ראוי לציין כי באשכולות הנמוכים נכללות קבוצות אוכלוסייה שהמועצה להשכלה גבוהה רואה בהן קבוצות יעד – החברה

¹ המועצה להשכלה גבוהה, [מערכת ההשכלה הגבוהה](#)

² ישראל מדורגת במקום 29 מתוך 34 במיומנויות מתמטיות, במקום 28 מתוך 34 במיומנויות קריאה ובמקום 24 מבין 29 מדינות בפתרון בעיות בסביבה טכנולוגית. מתוך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016.

³ http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201606198

⁴ מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2015, עורכים: אבי וייס ודב צ'רניחובסקי, עמוד 432.

⁵ נוגה דגן-בזגלון, הזכות להשכלה גבוהה בישראל: מבט תקציבי ומשפטי, מרכז אדוה, 2007.

⁵ ווינגר, אסף. (2016). נתונים על סטודנטים לתואר ראשון בפילוח לפי תחום לימודים ומצב חברתי-כלכלי. מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

החרדית, האוכלוסייה הערבית ויוצאי אתיופיה – והיא פועלת להגברת נגישות מערכת ההשכלה הגבוהה עבורן לצורך שילובן בתעסוקה ובחברה בישראל.

הוועדה לעדכון מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, שפעלה ב-2016 ביוזמת התאחדות הסטודנטים, המליצה לראשונה על גיבוש תוכנית חומש ייעודית לפריפריה הגאו-חברתית בישראל⁶. המלצות הוועדה כללו היבטים נוספים להגברת הנגישות לאקדמיה והגברת שוויון ההזדמנויות כיעד אסטרטגי מערכתי, לרבות מכינות מדעיות מואצות מסובסדות, חממות "מבוא לאקדמיה" ופיתוח שיטת מיון אלטרנטיבית שאינה רגישה למשאבי המועמד הכלכליים או הסביבתיים. עם זאת, אין בנמצא תוכנית מקיפה והוליסטית להנגשת המערכת האקדמית לצעירים מהפריפריה הגיאוגרפית והחברתית.

קיום אפשרויות תעסוקה ומוביליות חברתית מחוץ לאקדמיה

עולה השאלה, מהן האפשרויות העומדות בפני צעירים שאינם נכנסים בשערי האקדמיה? לצערנו, התשובה לכך היא קצרה וצרה מדי. כיום היא מתחלקת בין שני אפיקים עיקריים: לימודי הנדסאות ומסלולי הכשרה מקצועית. אפיקים אלו אינם מגשימים את הפוטנציאל הגלום בהם וזוכים לתמיכה ממשלתית מצומצמת ביחס למדינות ה-OECD. מחקרים מוכיחים כי במערכות השכלה טכנולוגית ומקצועית איכותיות בעולם, התשואה של שנת השכלה טכנולוגית לפרט ולמשק זהה לתשואת שנת השכלה אקדמית. כמו כן נתוני משרד הכלכלה מראים כי עובדים בעלי ניסיון אשר עברו הכשרה מקצועית במקצוע שלהם הצליחו לשפר את השכר ב-22% ואילו עובדים בעלי ניסיון אשר עברו הכשרה מקצועית במקצוע אחר הצליחו לשפר את השכר ב-16%⁷. שני אפיקים אלה יחד מעניקים הכשרה והשכלה לכ-70,000 איש בלבד בשנה. בהינתן שבמערכת ההשכלה האקדמית לומדים כ-300,000 סטודנטים מדי שנה, מספרים אלו זעומים.

בהקשר זה יש לציין גם את יכולת הניעות והאקרדיטיציה המוגבלת הקיימת בין מערכות ההשכלה וההכשרה השונות לרבות צה"ל, אשר הינו ייחודי לישראל כמערכת המכשירה צעירים בתחומים ייחודיים, שחלקם יכולים להוות בסיס ראשוני ואיתן לקריירה אזרחית. כיום, המערכות השונות אינן יודעות כיצד ואיך להכיר בידע, המיומנויות והכישורים שמעניקה האחת, בעת הצטרפותו של צעיר למערכת שניה. כך נוצרת חפיפה וכפל בין ההכשרות השונות, בזבוז זמן יקר של הצעיר בישראל בהכשרה חוזרת ודחיית השתלבותו במשק הישראלי. ראוי לציין כי כחלק מהחלטת ממשלה מס' 147 מיום 28.6.2015 בנושא "טיפוח ומיצוי ההון האנושי" הוקם צוות בין-משרדי בראשות משרד רה"מ לשיפור מערך האקרדיטיציה בין מערכות הכשרה השונות לשיפור הניעות של תלמידים, חיילים וסטודנטים בין ערכות החינוך, צה"ל, ההשכלה האקדמית, הטכנולוגית וההשכרה המקצועית. המלצותיו של הצוות אשר הוגשו באוגוסט 2016, עדיין ממתונות לאישור הממשלה את יישומן.

הצורך ביצירת מגוון השכלתי

השכלה על-תיכונית על גווניה מפתחת מיומנויות וכישורים אשר נושאים תשואה גבוהה עבור הפרט מבחינת יכולת ההשתכרות וההתפתחות המקצועית שלו והן עבור המשק והחברה מבחינת צמצום הפערים, אי השוויון והעלאת הפריון. מובן שהאקדמיה אינה צריכה להכיל בתוכה את כלל הצעירים בישראל, אך על המדינה לאפשר לכל הצעירים את הזכות לרכוש השכלה כלשהי שתקנה להם מיומנויות וכישורים לפי בחירתם ויכולותיהם, אשר יבטיחו בצידם תשואה אמיתית להם כפרטים ולמשק.

⁶ התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות בישראל (2016). [דו"ח הוועדה לעדכון מערכת ההשכלה הגבוהה](#)

⁷ צבי אקשטיין, אביחי ליפשיץ, קרן שגיא ותום טרילניק (2016). השכלה גבוהה טכנולוגית ומקצועית. מכון אהרן למדיניות כלכלית, המרכז הבינתחומי הרצליה.

חשיבותו של מגוון השכלתי ושל קיום אפשרויות ללמידה לאורך החיים, גדלים שבעתיים בשנים האחרונות לאור השינויים בשוק התעסוקה הגלובלי והמקומי. לפיכך התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות סבורה כי על מדינת ישראל לייצר מגוון השכלתי רחב יותר לצד ביסוס ניעות גבוהה יותר בין מערכות ההכשרה וההשכלה בישראל.

להלן שלוש המלצות למימוש שאיפה זו:

1. גיבוש תוכנית חומש במועצה להשכלה גבוהה לשילובם באקדמיה של צעירים מהפריפריה הגאו-חברתית למען איזון הייצוג של היישובים והפלחים השונים בחברה הישראלית. הגדלת מספר הבוגרים מהפריפריה הגאו-חברתית באקדמיה בכלל ובמקצועות סלקטיביים בפרט, תיתן מענה אמיתי למי שכיום נמנעת ממנו הזדמנות שווה להשכלה גבוהה.
2. יצירת מערכת אקרדיטציה בין מערכות ההכשרה וההשכלה השונות אשר יאפשרו לצעירים להתקדם ולהתנייד בקלות רבה יותר בין המערכות ויצירת המשכיות תחומית ומקצועית רלוונטית לאורך הקריירה של הפרט.
3. שיפור והרחבת ההשכלה הטכנולוגית הגבוהה ומערך ההכשרות המקצועיות - יש לעודד צעירים וצעירות ללמוד הנדסאות במקצועות הטכנולוגיים בד בבד עם שיפור מערכת ההשכלה הטכנולוגית ומיצובה כחלופה אמיתית למערכת ההשכלה האקדמית. כמו כן, יש להרחיב משמעותית את היקף ההכשרות המקצועיות עבור צעירים, אשר יאפשרו להם להתפתח ולהתקדם מקצועית לאורך זמן.